

Warzywnictwo ekologiczne, w tym uprawa ziół: badania w zakresie możliwości wykorzystywania substancji podstawowych w ochronie warzyw i ziół w uprawie ekologicznej

Możliwości wykorzystania substancji podstawowych do
ograniczania szkodliwości agrofagów
i patogenów bakteryjnych
w ekologicznej uprawie pieczarki

dr Joanna Szumigaj-Tarnowska
Pracownia Grzybów Uprawnych
Instytut Ogrodnictwa

14.11.2019r. Warszawa

Uprawa pieczarki w Polsce

- Produkcja – ponad 350 - 360 tys. ton/rocznie – I miejsce w Europie
- Areał – ok. 270 ha, ponad dwa tys. gospodarstw pieczarkarskich
- Eksport pieczarki świeżej – 230 tys. ton – Anglia, Niemcy i Francja

Dlaczego pieczarki ?

- Niskokaloryczne, duża zawartość błonnika, niska zawartość tłuszczu – długotrwałe uczucie sytości
- Obniżają poziom „złego” cholesterolu LDL, obniżają ciśnienie – zawierają potas, miedź, fosfor
- Bogate źródło witamin głównie z grupy B, w tym kwas foliowy, a nawet witaminy D
- Źródło aminokwasów
- Wiążą wolne rodniki

Zagrożenia – Duża podatność na infekcje

- mikroklimat - wysoka wilgotność powietrza (86-95%) i temperatura w granicach 16-23°C
- uprawa monokulturowa
- podłoże pieczarkowe - bogate źródło węgla i azotu
- brak środków ochrony roślin
- obecność muchówek i roztoczy

Ziemiórki (Sciaridae)

- Jedne z najbardziej groźnych szkodników
- Nasilenie w okresie wiosenno-jesiennym

SYSTEMATYKA

Typ Stawonogi

Gromada Owady

Rząd Muchówki

Rodzina Ziemiórkowate

Główne gatunki

- ***Licoriella ingenua*** (Dufour) (dawniej nazywana *L. solani* Winn.)
- *Licoriella castanescens* (Lengersdorf)
- *L. fucorum* Frey., *Bradysia burnipes* Meig., występujące np. w Anglii czy Rosji

Szkodliwość

- Żerowanie larw w kompoście, w skutek czego:
 - Ulega zniszczeniu struktura kompostu, przez co podłoże ma mniejszą zdolność zatrzymywania wody
 - Następuje zahamowanie rozrostu grzybni pieczarki
 - Odżywiają się substancją organiczną, grzybnią i owocnikami
 - Oddzielają grzybnię od zawiązków owocników
- Dorosłe owady przenoszą zarodniki grzybów patogenicznych

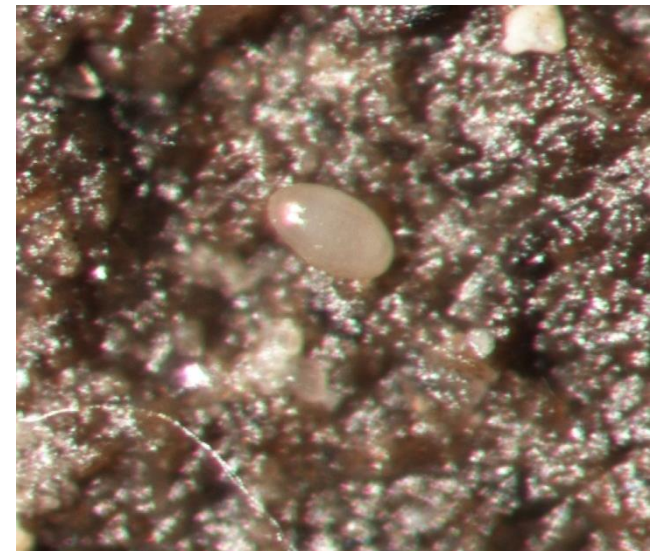
Charakterystyka

- Długość ciała 2,6-3,5 mm (*L. ingenua*) i 2,3-3,0 mm (*L. castanescens*)
- Poruszają się stosunkowo wolno, ruch spokojny
- Głowa i tułów czarne, a odwłok żółtawy z czarnymi płytkami po stronie brzusznej i grzbietowej
- Odwłok długi, równomiernie zwężający się
- Długie 16-członowe, nitkowate czułki
- Duże oczy
- Skrzydła opalizują pod wpływem światła, mają wyraźne użytkowanie

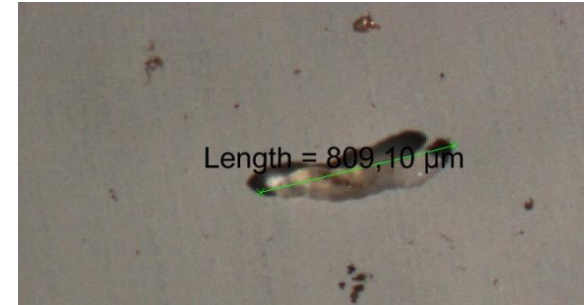
Cykl rozwojowy ziemiórek

- Trwa około 20-30 dni w temperaturze 20-24°C,
- jaja złożone po pasteryzacji – wylot muchówek przed I rzutem lub w trakcie
- Postać odrosła żyje około tygodnia
- Każda samica może złożyć od 50 do 300 jaj (średnio ok. 100);

Larwy ziemiórkowatych

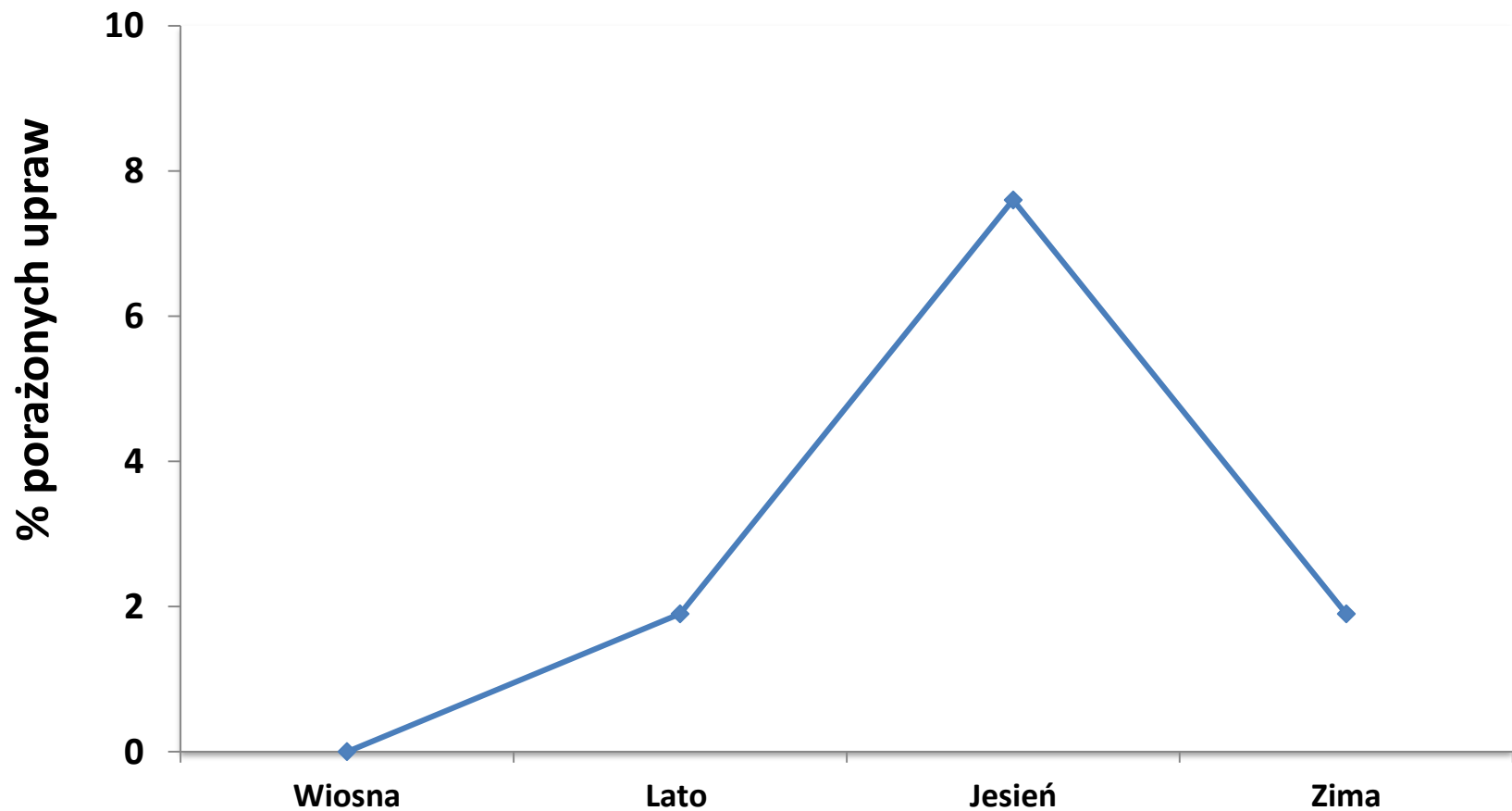
- Szklisto białe, o długości od 0,85 do 20 mm
- Czarna, błyszcząca puszka głowowa
- Ciało larwy składa się z 12 segmentów
- Przez półprzezroczystą kutikulę widoczne są narządy wewnętrzne, zwłaszcza przewód pokarmowy
- Żyją około 8- 10 dni

Zwalczanie muchówek

- Ograniczenie przedostawania się do nowo zakładanych hal uprawowych
- Zapewnić szczelność hal, drzwi, okien
- Stosowanie lamp owadobójczych, tablic i taśm lepowych – w halach i przed każdą halą
- W nowoczesnych obiektach, aby szkodniki nie były zasysane do wnętrza, utrzymuje się stan lekko podwyższonego ciśnienia
- Utrzymywanie ogólnej czystości w zakładzie
- Termiczna dezynfekcja po zakończonym cyklu uprawy

CHOROBY BAKTERYJNE

Rdzawa plamistość (Brown blotch)

- Bakteria *Pseudomonas tolaasii*
- Najczęściej pojawiający się patogen bakteryjny w uprawie pieczarki
- Bakteria ta wywołuje również plamistość pieczarki czterozarodnikowej *Agaricus bitorquis*, boczniaka ostrygowatego *Pleurotus ostreatus*, a także grzybów shi-take *Lentinula edodes*

Rdzawa (brunatna) plamistość

Imbirowa (ruda) plamistość (Ginger blotch)

- Choroba objawia się żółtobrązowymi plamami, które w miarę rozwoju zmieniają barwę na czerwono-rudą. Zmiany te są powierzchniowe, nie tworzą wgłębień na kapeluszach
- Plamy rozwijają się przeważnie na obrzeżach kapeluszy, jednak w przypadku ostrej infekcji pokrywają również całą ich powierzchnię
- Nasilenie objawów chorobowych następuje w wiosną oraz późną jesienią, gdy panuje wysoka wilgotność powietrza oraz niska temperatura ok. 4°C

Plamistość imbirowa

- wywoływana przez *Pseudomonas gingeri*

Przyczyny rozwoju

- Nadmierna wilgotność (powyżej 85%) w hali uprawowej, wysoka temperatura (powyżej 17°C)
- Ciepłe i wilgotne pory roku
- Pozostawienie przez długi czas wody na owocnikach
- Kondensacja pary wodnej na owocnikach, które ma miejsce, gdy powietrze w hali jest cieplejsze niż powierzchnia owocnika

Zapobieganie

- Kontrola mikroklimatu w hali uprawowej
- Szybkie osuszenie owocników w ciągu dwóch godzin
- Zapewnienie stałej różnicy temperatur między temperaturą otoczenia, a powierzchnią grzybów, tak by powierzchnia owocników była chłodniejsza od temperatury powietrza w hali
- Higiena i dezynfekcja zakładu po załadunku podłoża, nałożeniu okrywy, po zbiorach, innych zabiegach
- Termiczna dezynfekcja hali po zakończonym cyklu uprawowym

CEL PROJEKTU

- Ocena przydatności substancji podstawowych do ograniczania w uprawie pieczarki występowania szkodliwych agrofagów, poprzez sterowanie zachowaniem owadów przy użyciu substancji podstawowych, tablic lepowych i lamp.
- Ocena przydatność czterech substancji podstawowych w ograniczaniu rozwoju bakterii patogenicznych dla pieczarki.

PODZADANIE 1

Cel zadania

- Wpływ wybranych substancji podstawowych na ograniczanie populacji najważniejszych szkodników w uprawie pieczarki.
 - sacharoza, fruktoza, piwo, olej cebulowy, ocet winny – lampy owadobójcze i tablice lepowe
 - olejki roślinne, produkt gotowy z sacharozy, fruktozy i glukozy oraz obornik bydlęcy – tablice lepowe

Metodyka

- Pozyskiwanie muchówek z pieczarkarni za pomocą ekshaustora entomologicznego
- Identyfikacja pod mikroskopem stereoskopowym
- Hodowla w pojemnikach wypełnionych kompostem i okrywą
- Uprawa doświadczalna w hali uprawowej
- Stosowanie substancji z lampami i tablicami lepowymi

Doświadczenia uprawowe trwały w okresie od 10 lipca 2019 roku do 31 października 2019 r.

Wykonywana czynność	Uprawa 1	Uprawa 2	Uprawa 3	Uprawa 4	Uprawa 5
Nakładanie podłoża	10.07	07.08	04.09	19.09	25.09
Nakładanie okrywy	11.07	08.08	05.09	20.09	26.09
Wykonanie kakingu	12.07	09.09	06.09	20.09	27.09
Rozpoczęcie szoku	19.07	16.08	13.09	27.09	04.10
I rzut owocników	29-31.07	26.08-29.08	23-26.09	07-10.10	14-16.10
II rzut owocników	05-08.08	02-05.09	30.09-3.10	14-17.10	21-24.10
III rzut owocników	12-14.08	09-11.09	07-09.10	21-23.10	28-30.10
Likwidacja uprawy	15-16.08	12-14.09	08-09.10	24-25.10	31.10-01.11

➤ Stosowanie substancji podstawowych wraz z **lampami owadobójczym**

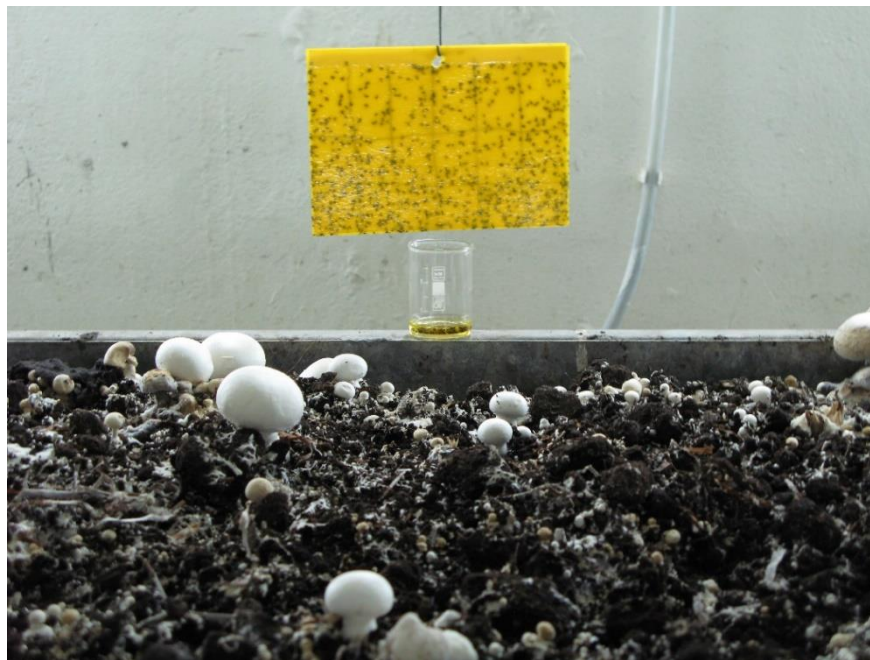
Lp.	Badania substancja podstawowa	Uwagi
1	Sacharoza	Uprawa 1 i 2
2	Fruktoza	Uprawa 1 i 2
3	Piwo: jasne, ciemne	Uprawa 2 i 3
4	Olej cebulowy	Uprawa 3 i 4
5	Ocet winny: biały, czerwony	Uprawa 4 i 5

➤ Stosowanie substancji podstawowych wraz z **tablicami lepowymi**

Lp.	Badania substancja podstawowa	Uwagi
1	Olejek z mięty pieprzowej	Uprawa 1 i 2
2	Produkt zawierający sacharozę, fruktozę i glukozę, o nazwie Attracker	Uprawa 2, 3 i 4

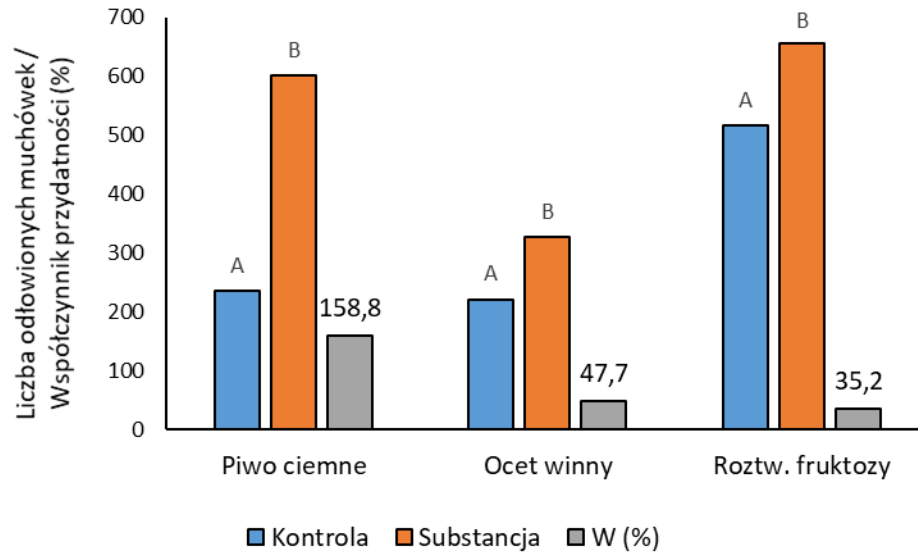
➤ Stosowanie innych substancji
wraz z **tablicami lepowymi**

Lp.	Badania substancja	Uwagi
1	Olejek pomarańczowy, eukaliptusowy, waniliowy, cebulowy	Uprawa 4
2	Obornik bydlęcy, roztwór z sacharozy i fruktozy	Uprawa 4
3	Olejek bergamotowy, majerankowy, lawendowy, tymiankowy, sosnowy	Uprawa 5
4	Ocet winny, piwo jasne i ciemne	Uprawa 5

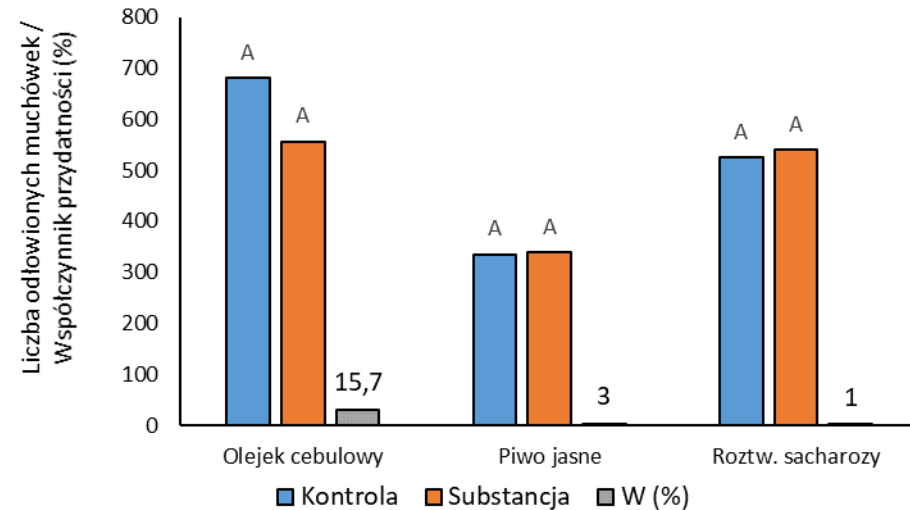

Lampy owadobójcze

Substancje podstawowe wabiące

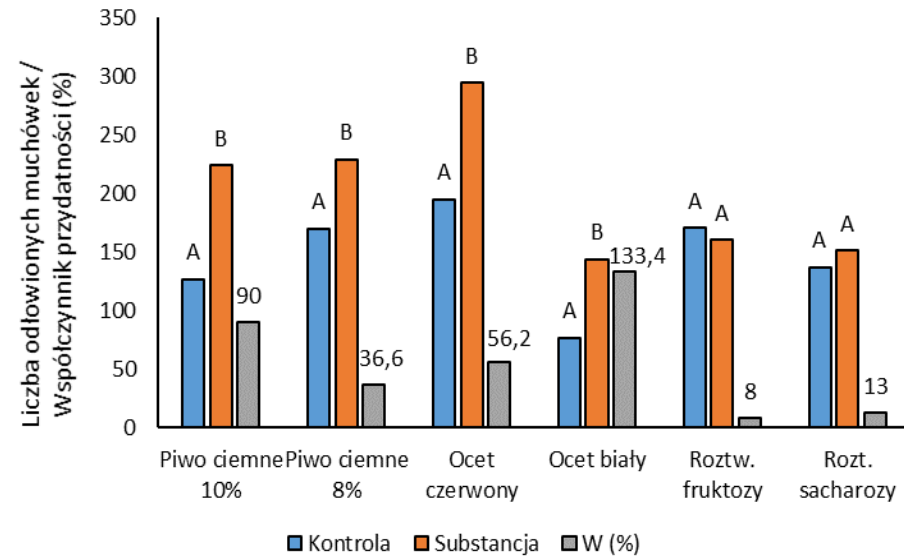
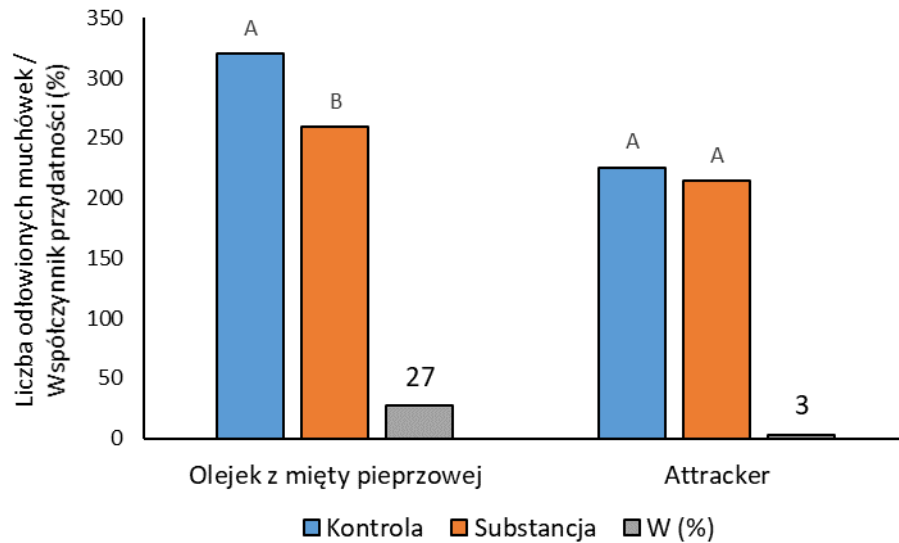

Substancje podstawowe odstraszające i neutralne

Tablice lepowe

Substancje podstawowe

Olejek z mięty pieprzowej /
kontrola

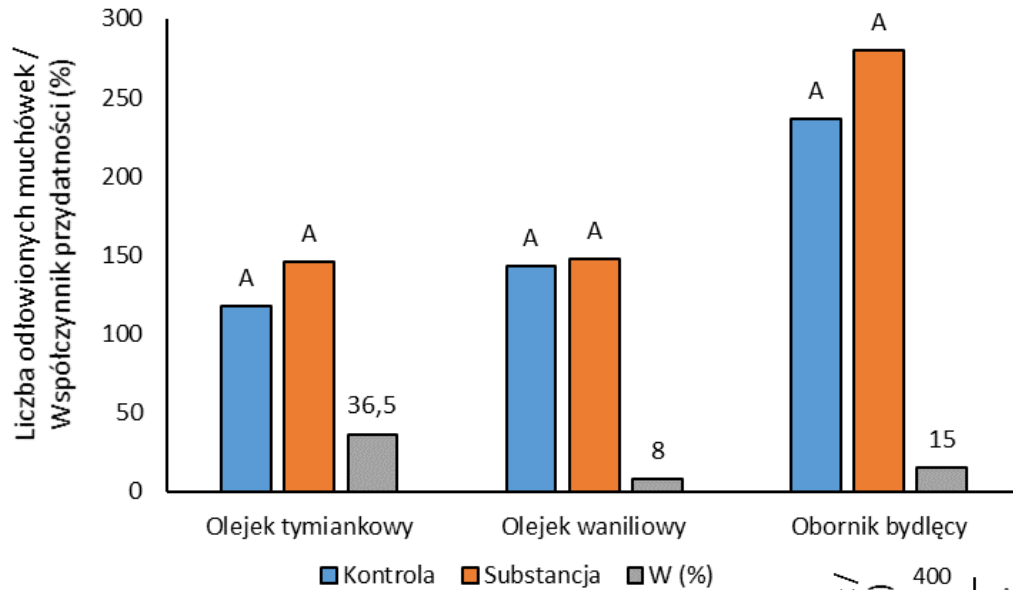
Ocet winny czerwony /
kontrola

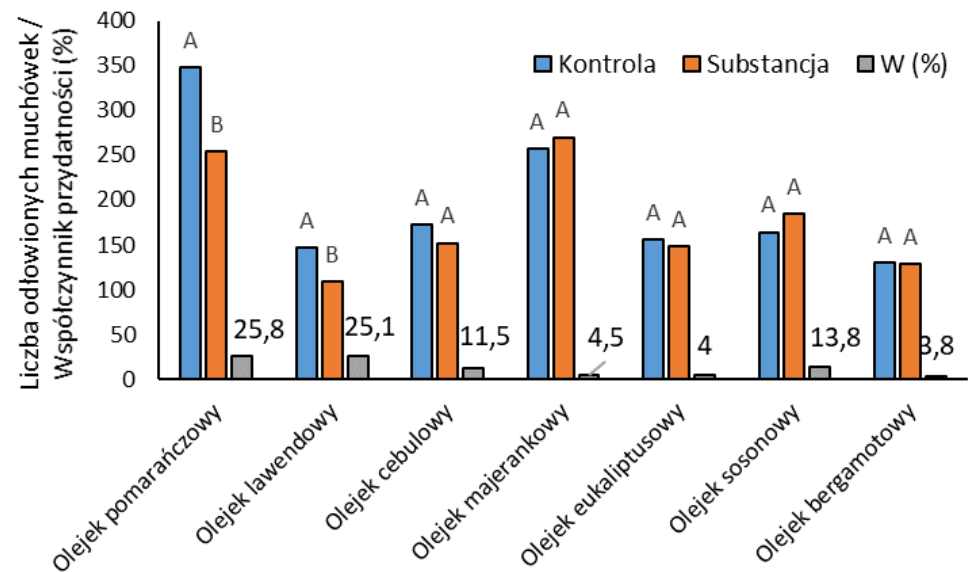
Ocet winny biały / kontrola

Tablice lepowe

Substancje wabiące

Substancje odstraszające i neutralne

olejek tymiankowy / kontrola

olejek pomarańczowy / kontrola

olejek waniliowy / kontrola

Wnioski

1. Substancje podstawowe, tj. piwo ciemne oraz ocet winny czerwony i biały stosowane wraz z lampami owadobójczymi oraz tablicami lepowymi miały najlepsze właściwości wabiące.
2. Olejek cebulowy oraz olejek z mięty pieprzowej wykazały efekt odstraszający.
3. Gotowy produkt Attracker okazał neutralny wobec muchówek występujących w hali uprawowej.
4. Olejek tymiankowy oraz obornik bydlęcy mogą działać wabiąco, a olejek pomarańczowy oraz lawendowy odstraszająco.

PODZADANIE 2

CEL BADAŃ

Ocena skuteczności substancji podstawowych w ograniczaniu rozwoju bakterii patogenicznych w uprawie ekologicznej pieczarki.

Zwrócenie uwagi na możliwość wykorzystania substancji biologicznie czynnych do ochrony upraw pieczarki przed patogeniami bakteryjnymi.

Substancje:

- wyciąg ze skrzypu polnego, chlorowodorek chitozanu, ocet winny, nadtlenek wodoru
- olejki roślinne

Metodyka badań

Patogeny bakteryjne pozyskano z rejonu łódzkiego, opolskiego, poznańskiego oraz rzeszowskiego.

Do badań wykorzystywano 10 izolatów bakterii:

- *Pseudomonas tolaasii*: MG, HA, LE, BO, BI
- *Pseudomonas gingeri*: MO, 3A, B5, B12, P1.

Metodyka badań

Ocena skuteczności substancji podstawowych w badaniach *in vitro*

- ✓ Metoda rozcieńczeń – określano MIC i MBC
- MIC - Najmniejsze stężenie hamujące wzrost bakterii w hodowli płynnej (drobnoustrój wykazuje wzrost na pożywce stałej)
- MBC - Najmniejsze stężenie, przy którym bakteria nie wykazywała wzrostu na pożywce stałej – minimalne stężenie bakteriobójcze

Metodyka badań

✓ Metoda zawiesinowa

- Do przygotowanych roztworów substancji, w odstępach kilku sekundowych, dodawano 0,5 ml zawiesinę bakterii
- Po 5, 10, 15 (nadtlenek wodoru) i 30 minutach (ocet winny) wykonywano posiew zawiesiny do nowej płynnej pożywki

✓ Metoda płytkowa – olejki roślinne, tj. olejek majerankowy, tymiankowy, sosnowy oraz z drzewa herbacianego

Badania laboratoryjne *in vitro*

Chlorowodorek chitozanu i ekstrakt ze skrzypu polnego

Izolat	Stężenie (%) chlorowodorku chitozanu w pożywce płynnej	Stężenie (%) chlorowodorku chitozanu w pożywce stałej	Stężenie ekstraktu ze skrzypu polnego (%) w pożywce płynnej
	0,5; 1,0;	2,0; 5,0	2,0; 4,0; 6,0; 8,0; 10,0
MG	+	+	+
BO	+	+	+
BI	+	+	+
MO	+	+	+
3A	+	+	+
B5	+	+	+

Stężenia MIC i MBC dla nadtlenu wodoru i octu winnego

Izolat	Stężenie nadtlenu wodoru (%)							MIC	MBC
	0,0	0,005	0,01	0,02	0,03	0,04	0,05		
MG	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,03
BO	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,03
BI	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,03
HA	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,04
LE	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,03
średnia								0,02	0,03
MO	+	+	+	-	-	-	-	0,02	0,04
3A	+	+	+	+	+	-	-	0,04	0,05
P1	+	+	+	+	-	-	-	0,03	0,04
B5	+	+	+	+	+	-	-	0,04	0,05
B12	+	+	+	+	+	-	-	0,04	0,05
średnia								0,03	0,04

Pseudomonas tolaasii

Pseudomonas gingeri

Izolat	Stężenie octu winnego (%)									MIC	MBC
	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	1,0		
MG	+	+	+	+	-	-	-	-	-	0,5	1,0
BO	+	+	+	-	-	-	-	-	-	0,4	0,7
BI	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,5
HA	+	+	+	-	-	-	-	-	-	0,4	0,7
LE	+	+	+	-	-	-	-	-	-	0,4	0,7
średnia										0,4	0,7
MO	+	+	+	-	-	-	-	-	-	0,4	0,5
3A	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,5
P1	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,7
B5	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0,3	1,0
B12	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,5
średnia										0,3	0,64

Pseudomonas tolaasii

Pseudomonas gingeri

Metoda zawieszinowa

Substancja	Stężenie (%)	Czas ekspozycji (min)											
		5				15				30			
		MG	BO	MO	3A	MG	BO	MO	3A	MG	BO	MO	3A
Ocet winny													
	0,5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	0,75	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	1,0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2,0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Nadtlenek wodoru		5				10				15			
	0,025	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	0,05	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	0,075	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
	0,1	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+
	0,2	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-

Pseudomonas tolaasii

Pseudomonas gingeri

Stężenia (%) bakteriobójcze olejków roślinnych

Izolat	Olejek z drzewa herbacianego			Olejek tymiankowy			Olejek majerankowy	Olejek sosnowy
	0,1	0,25	0,5	0,05	0,25	0,5	1,0	1,0
MG	+	-	-	+	-	-	+	+
BO	+	-	-	+	+	-	+	+
BI	+	-	-	-	-	-	+	+
HA	+	+	-	+	+	-	+	+
LE	+	+	-	+	+	-	+	+
MO	+	-	-	+	-	-	+	+
3A	+	+	-	+	+	-	+	+
P1	+	+	-	+	+	-	+	+
B5	+	+	-	+	+	-	+	+
B12	+	-	-	+	-	-	+	+

Pseudomonas tolaasii

Pseudomonas gingeri

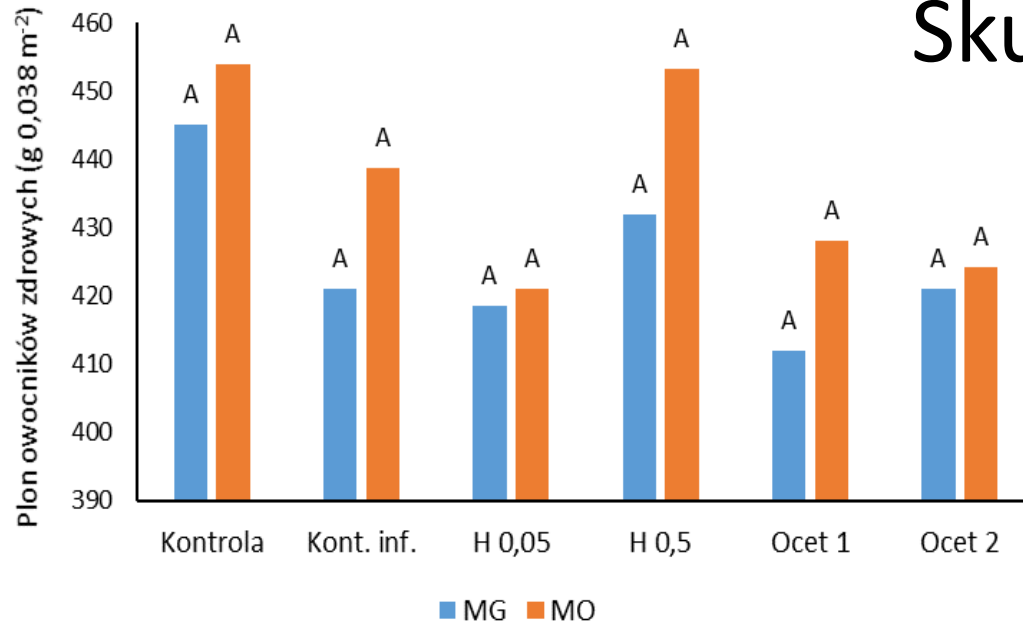
Badania uprawowe *in vivo*

- Badania przeprowadzono w klimatyzowanych halach
- W doniczkach wypełnionych podłożem ekologicznym III fazy przerośniętym grzybnią pieczarki A15 w ilości 1,7 kg i ziemią okrywową o grubości 4 cm (pole powierzchni okrywy wynosiło 0,038 m²).
- Dwa izolaty bakteryjne z gatunku *P. tolaasii* i *P. gingeri*
- Infekcja okrywy zawiesiną bakterii, aby uzyskać ok. $2,6 \times 10^6$ i $2,6 \times 10^8$ komórek na m² okrywy.
- Uprawę podlano zawiesinami substancji podstawowych w stężeniach: nadtlenek wodoru w stężeniu 0,05 i 0,5% oraz ocet winny w stężeniu 1,0 i 2,0%.
- Obliczano nasilenie objawów chorobowych jako stosunek plonu owocników porażonych do całkowitego plonu uzyskanego dla danej kombinacji według wzoru:

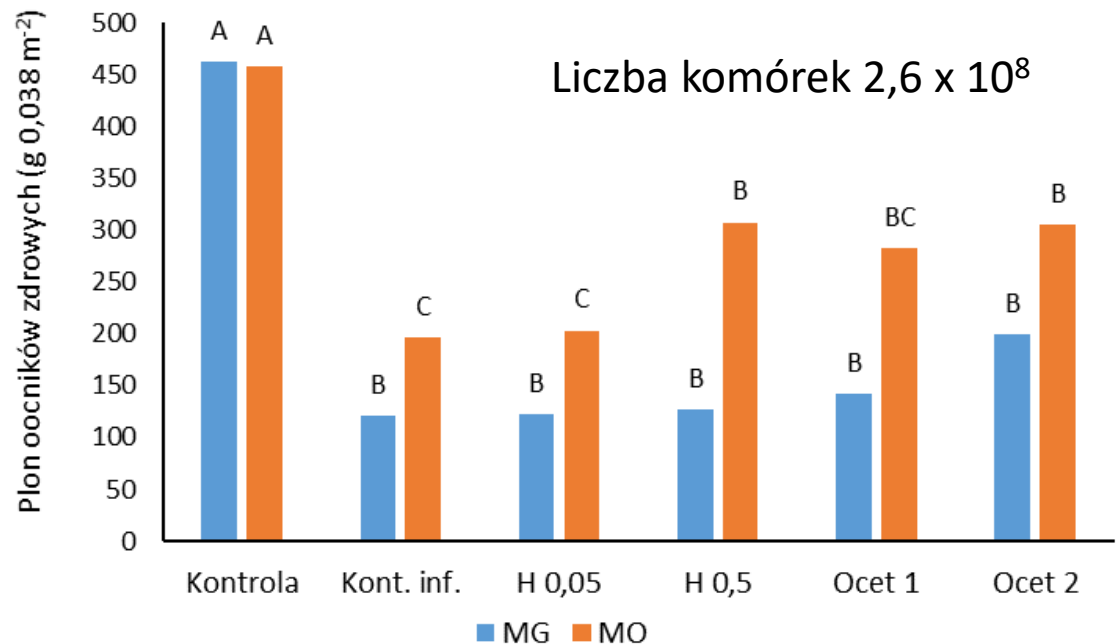
$$NC (\%) = (P_{oc} / P_c) \cdot 100\%,$$

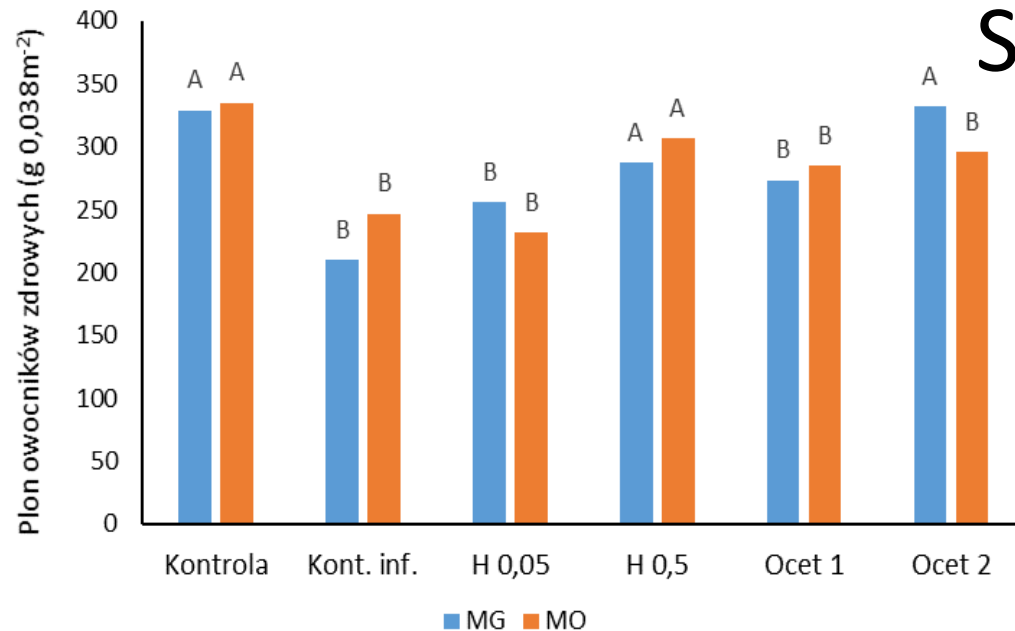
Skuteczność substancji podstawowych i rzut owocników

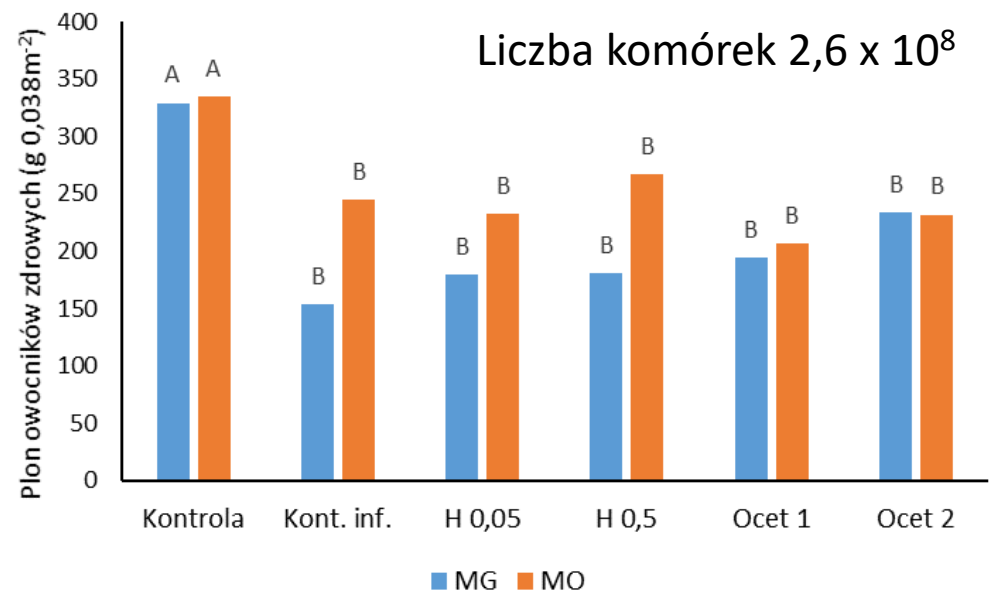
Liczba komórek 2,6 x 10⁶

Skuteczność substancji podstawowych II rzut owocników

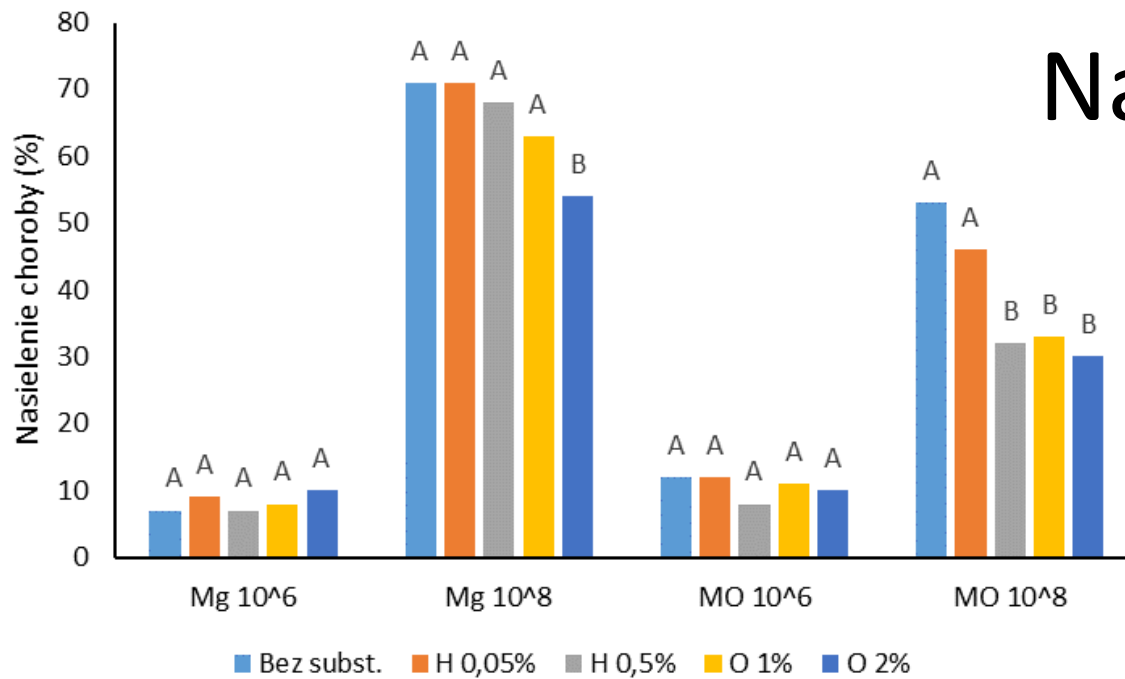

Liczba komórek $2,6 \times 10^6$

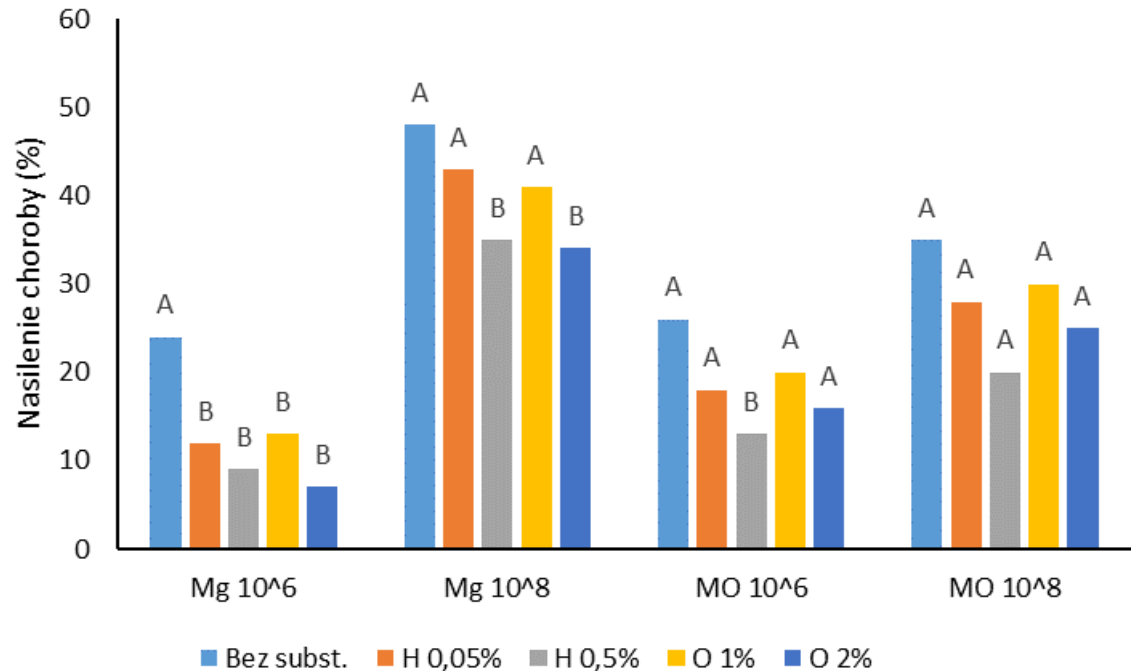

Nasilenie choroby

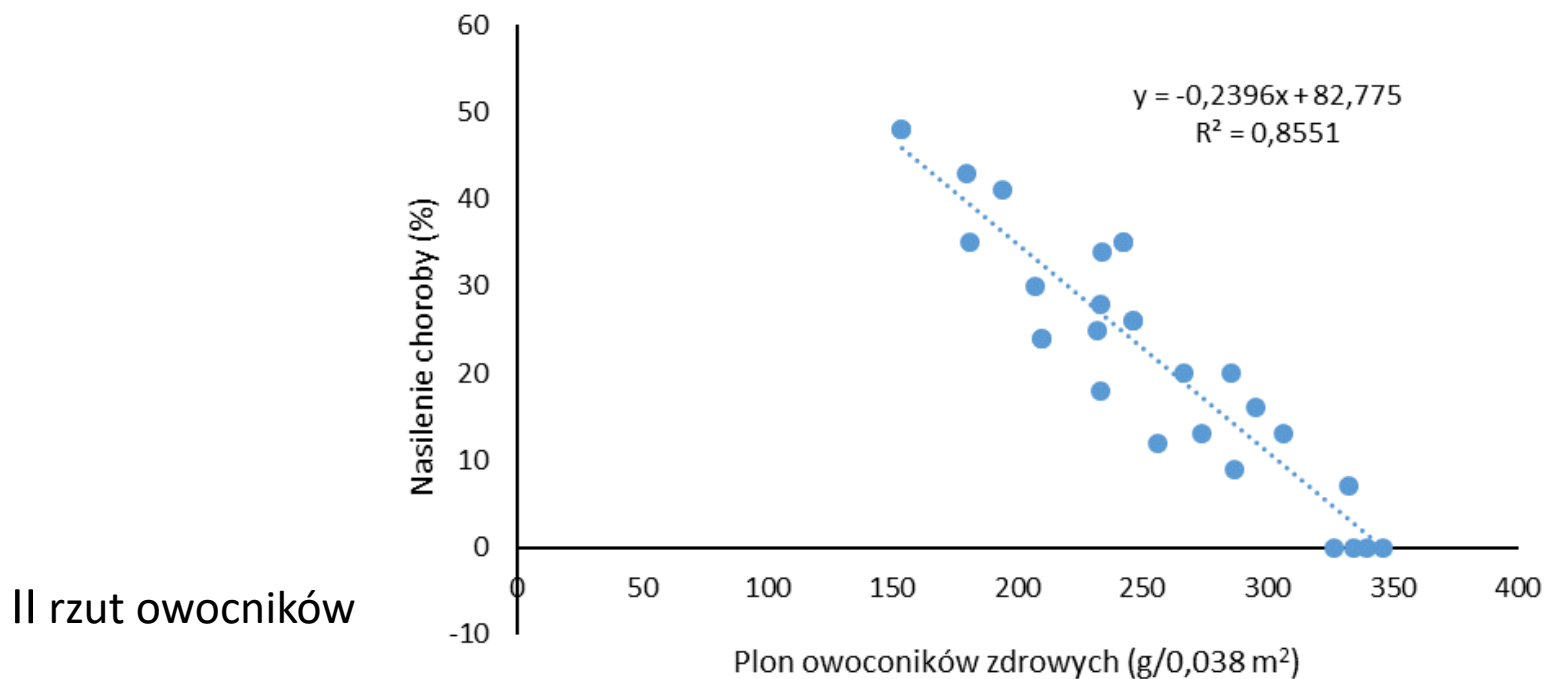
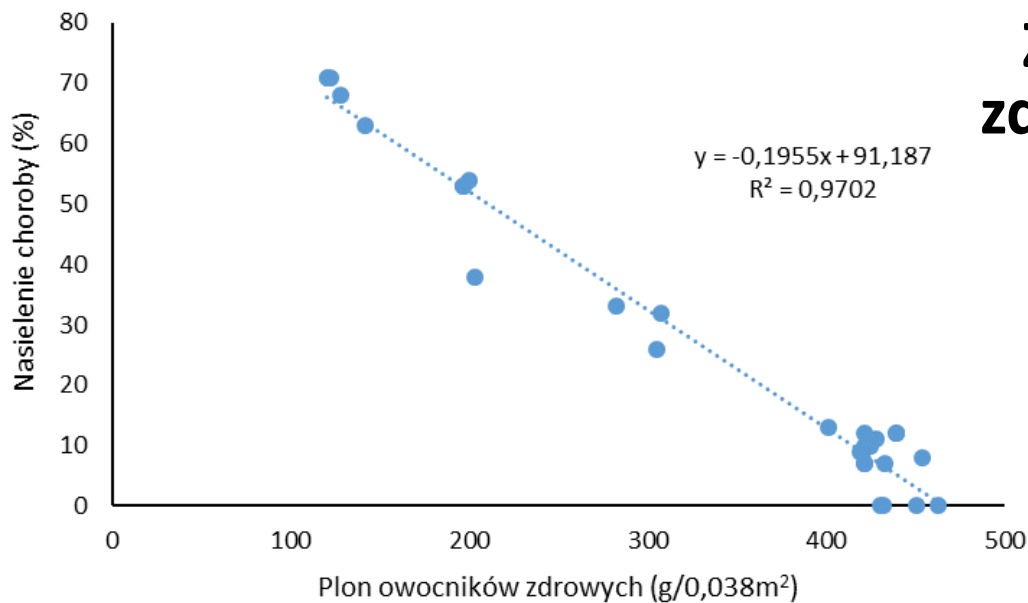
I rzut owocników

II rzut owocników

Zależność plonu owocników zdrowych od nasilenia choroby

Skuteczność substancji podstawowych w hamowaniu rozwoju plamistości bezpośrednio na owocnikach

- ❖ I rząd - owocniki traktowane zawiesiną bakterii
- ❖ II rząd - owocniki traktowane zawiesiną bakterii i roztworem octu w stężeniu 0,5%
- ❖ III rząd - owocniki traktowane zawiesiną bakterii i nadtlakiem wodoru w stężeniu 0,05%

WNIOSKI

1. Nie wykazano aktywności bakteriobójczej chlorowodorku chitozanu i ekstraktu ze skrzypu polnego w stężeniu 1%.
2. Nadtlenek wodoru i ocet winny wykazały aktywność bakteriobójczą.
3. W metodzie rozcieńczeń stężeniem bakteriobójczym dla nadtlenu wodoru było 0,05%, a dla octu winnego 1%.
4. W metodzie zawiesinowej nadtlenek wodoru w stężeniu 0,2% w czasie 15 minut hamował rozwój bakterii; ocet winny w stężeniu 2,0% przez 30 minut nie wykazał aktywności bakteriobójczej.
5. Wykazano aktywność bakteriobójczą olejku tymiankowego i z drzewa herbacianego w stężeniu 0,5% względem badanych bakterii.

Wnioski cd.

5. W warunkach uprawowych nadtlenu wodoru oraz ocet winny wykazały zróżnicowaną skuteczność w ograniczaniu bakteryjnej plamistości w zależności od stężenia substancji, rzutu owocników oraz izolatu bakteryjnego i liczby komórek wywołujących infekcję.
6. Nadtlenek wodoru w stężeniu 0,5% ograniczał nasilenie infekcji wywołanej przez *P. tolaasii* w II rzucie oraz w I i II rzucie wywoływanej przez *P. gingeri*.
7. Zastosowanie octu winnego w stężeniu 2% wpłynęło na zmniejszenie nasilenia plamistości wywoływanej przez *P. tolaasii* i *P. gingeri* w I rzucie. W II rzucie istotne zmniejszenie plonu owocników porażonych obserwowano jedynie dla izolatu *P. tolaasii*.
8. Zastosowanie nadtlenu wodoru i octu winnego do ograniczenia plamistości bakteryjnej pieczarki jest alternatywą dla innych chemicznych metod ochrony, a przede wszystkim może być wykorzystane w ekologicznej uprawie pieczarki.

Zalecenia

- ✓ Spośród badanych substancji podstawowych dobre właściwości wabiące ziemiórki ma piwo o wysokiej zawartości ekstraktu słodowego (piwo ciemne) oraz ocet winny.
- ✓ Celem odstraszenia owadów można stosować olejek cebulowy, olejek z mięty pieprzowej bądź olejek lawendowy.
- ✓ Celem ograniczenia chorób bakteryjnych w ekologicznej uprawie pieczarki można zalecić zastosowanie z ostatnią wodą podlewającą nadtlenek wodoru w stężeniu 0,05% bądź ocet winny w stężeniu 1-2%.
- ✓ Metody agrotechniczne, na które składają się m.in.:
 - używanie sprawdzonych, wolnych od patogenów okryw pieczarkowych,
 - wyposażenie fal uprawowych w odpowiednie, sterylne filtry,
 - codzienna lustracja upraw, w celu szybkiego wykrycia infekcji i szybkiego reagowania,
 - zachowanie odpowiednich parametrów uprawowych (mikroklimatu) w halach, aby nie stwarzać warunków sprzyjających rozwojowi infekcji.

Zalecenia cd.

- Za rozwój chorób bakteryjnych najczęściej odpowiadają nieodpowiednie warunki uprawowe, tj. zbyt wysoka wilgotność powietrza i temperatura w hali. Zaburzenia równowagi między temperaturą powietrza a temperaturą owocników, prowadzą do wzrostu ich wilgotności, a to jest przyczyną szybkiego namnażania się bakterii patogenicznych na powierzchni grzybów
- Należy przestrzegać higieny w całym obiekcie oraz jego otoczeniu. Używać zdezynfekowanego sprzętu do zbierania grzybów, czystych skrzynek, pojemników, wózków i innych urządzeń używanych w pieczarkarni. Informować pracowników o konieczności zmian fartuchów, rękawiczek oraz butów w zależności od miejsca zbierania grzybów. Usuwać brudny sprzęt oraz trzonki grzybów z hal i korytarzy po zakończonym zbiorze.

Zespół wykonawców

Dr Joanna Szumigaj- Tarnowska

Dr Piotr Szafranek

Mgr Zbigniew Uliński

Alina Lichman, Halina Łągiewska